

Министерство образования и науки Республики Дагестан
Дагестанский государственный педагогический университет
МКОУ «Новобирюзянская СОШ»

Учебно - методические материалы по родному языку



Автор составитель:
Учитель родного языка
МКОУ «Новобирюзянская СОШ»
Ахмедова З.С.

Махачкала – 2019 г.

Издаётся по решению редакционного – издательского совета
Дагестанского государственного педагогического университета

Автор - составитель: учитель родного языка МКОУ «Новобирюзянская
СОШ» Ахмедова З.С.

Рецензенты: доктор педагогических наук, филологический факультет, кафедра
родных языков ДГПУ Магомедов М.И.;
доктор филологических наук ДФИЦ РАН Магомедов М.А.

Одобрено кафедрой дагестанской литературы, филологического факультета
ДГПУ.

ЦЕБЕРАГИ

Байбихъул классазда раҳъдал мацI малъиялъул аслияб мурад буго бацIадаб литературияб мацIалда битIун цализе ва хъвадаризе лъимал ругъун гъари.

Гъаб диктантазул сборникалъул мурад буго байбихъул классазда битIунхъвиялъул бутIаби малъулаго учителасда цере чарал кIвар бугел суалазе жаваб батизе кумек гъаби.

Сборник данде гъабулаго пайда босана батIи-батIиял соназ авар мацIалда лъималазе риччарал «Лачен» журналаздаса, З. Галихановасул «Диктантазул сборник» абураб тIехъалдаса, О.В. Узоровалъул ва Е.А. Нефедовалъул «Диктантал ва изложения» абураб байбихъул школазе гIурус мацIалда къватIибе биччараб сборникалдаса, жиб-жиб моцIаль гIурус мацIалда къватIибе биччалеб «Байбихъул школа» журналалдаса.

Гъединго нижеца хIисабалде росана Дагъистан Республикаялъул лъйкъеялъул ва гIемияб министерствояль тасдикъ гъабураб «Байбихъул классазе авар мацIалъул ва адабият цалиялъул программаби» абун ДНИИ педагогикаяль 2009 сональ къватIибе биччараб программаялъул тIалабалги.

Сборникалда жанир руго цалдохъабазе битIунхъвиялъул бутIабаздасан щвараб лъай ўшула гъабиялье санагIатал халгъабиялъул (контролиял) хIалтIаби ва тIадкъаял. ТIадкъаялги хIадурун руго, программаялда рекъон, жиб-жиб классалда малъулеб материалги хIисабалде босун. Учителасул ихтияр буго къваригIинилан ккани, жеги гъединал тIадкъаял тIадеги журазе.

Диктантазул текстал данде гъарулаго хIисабалде босун буго жиб-жиб классалда малъарал битIунхъвиялъул орфограммаби гъезуль рукIин. ТIехъ данде гъабулаго жигар бахъана гъенир ругел текстаз цалдохъабазул авар мацIалъул битIунхъвай гуребги, тарбия къеялъулги, цIияб жо лъаялъулги мурадал тIуразаризе.

Гъаб диктантазул сборник кcola авар мацIалъул грамматикаялъул ва битIунхъвиялъул учебниказда ва программабазда цадаҳъ учителасе чара гъечIого хIажалъулеб пособие.

Диктантал хъваялъул тӀалабал

Контролиял диктантал хъвазе ккола жиб-жиб цийяб тема малъун ва щула гъабун лъугIун хадуб. Гъединго гъел хъвала цӀалул четверть ва сон лъугIулагоги. Цалдохъабаз гъел диктантазе тезе ккола хасал тетрадал (№ 3). Тюцебесеб классалда тетрадазда тӀад хъвай-хъвагIай тетрада гъабула живго учителас. Хадусел классазда тетрадазул жилдазда тӀад цалдохъабаз гъабизе ккола гъадинаб хъвай-хъвагIай:

Авар мацӀалъул контролиял хӀалтӀабазе

Гъуниб гъоркъохъеб школалъул

З классальул цӀалдохъан

АхӀамадова Мадинал

Учителас диктант цӀалулеб къагIидаялъулги руго хасал чезарурал шартIал:

1. Учителас диктант цӀализе ккола лъабго нухаль: цалдохъабазда рагIизе, хъвазе ва хал гъабизе.

2. ЦӀализе ккола чӀванкъотIун, киназдаго рагIулеб куцалда.

3. ЦӀалулеб къагIида букине ккола авар мацӀалъул орфоэпиялъул нормабазде данде кколеб.

4. МагIана бичIуларел рагIабазул баян текст цӀалун хадуб къезе ккола.

5. МалъичIеб яги щула гъабичIеб темаялда хурхараб рагIи бугони, учителас гъеб цебеккун доскаялда хъван букине ккола.

6. ЦӀалдохъан хадув гъолев гъечIони, гъесие тӀадеги заман къезе ккола.

Хал гъабиялъул диктантал гъаризе рихьизарурал текстазуль тӀага-шагарго гъадигIан рагIабазул къадар букине бегъула:

I классалда – 10-15 рагIи

II классалда – 30-40 рагIи

III классалда – 40-50 рагIи

IV класалда – 60-70 рагIи

Диктантазе лъолел къиматазул гъанжесел нормаби

Хал гъабиялъул диктантазе ахирисел тӀалабазда рекъон лъола хадусел къиматал:

«5» - цониги гъалатIги гъечIого бацIадго хъван бугони.

«4» - кIиго гъалатIалдаса цIикIун гъалатI биччан гъечIони.

«3» - щугоялдаса гIемер гъалатI биччан гъечIони.

«2» - щугоялдаса тӀаде гъалатI биччан бугони.

Гъединго учителас къимат лъолаго хІисабалде босизе ккола цАлдохъабаз хъвай-хъвагІай гъабураб къагІидаяльулги (культура оформления записи). Гъеб гъанжесеб каллиграфияльул тАлабазде данде кколеб букІине ккола. Цакъго чорок гъабун бугони, лъолеб къимат цо даражаяль гІодобе бачинеги ихтияр къун буго учителасе.

Диктантазда хадур къурал тАдкъаязе къимат батІаго лъезе ккола: кинабго хІалтІи гъалатI гъечІого тІубан бугони – «5», цо-кІиго гъалатI биччан бугони – «4», 50% -даса цИкІкІун хІалтІи битІун гъабун бугони – «3» ва 50% -са гІодобе хІалтІи гъабун бугони – «2» .

Щибаб диктанталда хадуб къун руго захІматал рагІаби. Гъел рагІабазул магІна бичІчи ва битІунхъвай лъималазда ракІалде щvezабизе тАдаб буго учителасда. Программаялда гъечІел яльуни жеги малъичІел орфограммаби гъорль ругел рагІаби цереккунго доскаялда хъван рукІине ккола. Гъединал рагІаби цАлулаго учителас лъималазул доскаялде кІвар буссинабизе ккола.

1 КЛАСС

Цуне тIехъ.

ТIехъ буго дур гъудул. Гъелда хъвадаруге. ТIанчал тIоге. Цуне тIехъ. (10 рагIи)

Падкъай: [mI] гъаракъ бугел рагIаби рате ва хъвай. Чан-чан гъаракъ ва xIarp гъезуль ругелали рихъизаре.

Цалдохъян.

Мурадил буго анкъго сон. Гъев вуго тIоцебесеб классальул цалдохъян. Мурадие школалде ине цIакъ бокъула. (14 рагIи)

Падкъай: цIалдохъян абураб рагIуль чан xIarp ва гъаракъ бугебали хъвай.

Хасалихъльи.

ТIаде щвана хасалихъльи. Мильирщаби хинал улкабазде роржун ана. Росуль хутIана маккал, къудкул ва гъудул. (13 рагIи)

Падкъай: мильирщаби абураб рагIи слогазде бикье ва хъвай.

ХIанчIил кумек.

БецIаб сордо букIана. АхIамида горда кIутIулеб гъаракъ рагIана. Горду рагъана. КIутIулеб батана хъахIимкиялъ. АхIамида мишки рокъобе бачана. (17 рагIи)

РагIаби: хъахIимки.

Падкъай: хъахIимки абураб рагIуль чан xIarp ва гъаракъ бугебали бихъизабе.

Нижер хъизан.

Эбелги эменги хIалтIуде уна. Аминат школалде уна. Рокъор хутIула дунги кIодоги. Дица кIодое кумек гъабула. (15 рагIи)

Падкъай: тIоцебесеб предложение хъвай ва ударениял лъе.

ГIужрукъ.

Лъималазда гIужрукъ батана. Гъез гIужрукъ школалде бачана. Лъималаз гъеб кваназе гъабулаан. Гъельие раҳъ цIакъ бокъулаан. (15 рагIи)

Падкъай: кIиабилеб предложениядаса рагъукъал гъаркъал ратIа росун хъвай. Масала: [гъ], ...

Цалдохъаби.

Ниж школалда цалдола, хъвадарула. Суратал рахъизе ругъунлъула ва расандула. Учителальеги ниж цакъ рокъула. (11раги)

Тладкъай: тюцебесеб предложениялда жсанир рүгел разъарал гъаркъал ратла росе ва рихъизаре. Масала: [и],...

Хасалихъльи.

Паде щвана хасалихъльи. Гладамаз хурзабахъа тюрщел бакъарана. Кватичюго хурзал чюроголъана. Гладамал хасел щвеялде лъикI хадурлъана. (16 раги)

Тладкъай: хасалихъльи абураб разгул фонетикияб анализ гъабе.

Тюцебесеб Газу.

Бана тюцебесеб Газу. Ракъ, тюхал, гъутюби, къватюл хъахильун рукъана. Лъимал Газдадаса цакъ рохана. (13 раги)

Тладкъай: киабилеб предложениялъуб чан раги бугебали бихъизабе.

МахигъветI.

Рукъалда аскюб букъана махигъветI. Рииялъ басандулаан гъури гъельул тюмхазуль. Хасалихъе тюнхал тюгыиллъана ва тюдоре гъана. Нижеда кколаан махигъотюда гъоркъ меседил тюнса тюбитильун бугилан. (20 раги)

Тладкъай: ахирисеб предложениялъул разгабазда ударениял лъе.

Кумек.

Газу бан букъана. Ракъарал къудкул роржанхъулел хутъана. Заремал гъезда ракI гурхъана. Гъель къудкузе ролъул мугъал рана. (16 раги)

Тладкъай: щиб? щив? щий? щал? абурад суалазе жсаваб къолел разгаби ратла росе ва хъвай.

Лъар.

Нижер росдада цебе буго лъар. Лъарал рагалда буго къудияб гъветI. Нуҳлуаз гъениб хуҳъбахъи гъабула. Нуҳлуазе лъарал гъаркъихъ Генеккизеги бокъула. (19 раги)

Тладкъай: ахирисеб предложение слогазде бикье ва хъвай.

Дарс.

Цумур къабуна. Цалдохъаби партабазда нахъа гюдор чана.
Гъел лъикI хIадурун руго дарсиде. (12 рагIи)

Падкъай: цалдохъаби абураб рагIул фонетикияб анализ гъабе.

Хасел.

Хасало гIурул лъим тIокIкIун ва цIорон букуна. ХIанчиги
хинал улкабазде роржун уна. Рохъор гъутIбуздасаги тIамхал гюдоре
рортуна. Бакъул хинльиги дагъаб букIуна. (20 рагIи)

Падкъай: тIоцебесеб предложение слогазде бикье ва хъвай.

Учительница.

Ниж руго тIоцебесеб классальул цалдохъаби. Лъала нижеда
цIализе ва хъвазе. Учительницаялъ малъула гъудулъи гъабизе. Цойги
мальула Дагъистан бокъизе. (17 рагIи)

*Падкъай: кIиабилеб предложениядаса рагъукъал гъаркъал
ратла росе ва рихъизаре. Масала: [лъ],*

Школалда ёлка.

Гъале школалъул зал. Гъениб буго берцинго къачIараф ёлка.
Лъимал расандулел руго. ЦIорол Дадаги вуго гъезда гъоркъов.

РагIаби: ЦIорол Дада.

Падкъай: [гъ] гъаракъ гъорлъ ругел рагIаби рате ва хъвай.

Их.

Их тIаде щвана. Гъава хинльана. Авлахъазда гIазу биун ана.
МугIрул гIурчинлъана. Лъаралги гIоралги хъудулел руго. (15 рагIи)

*Падкъай: [гI] гъаракъ гъорлъ ругел рагIаби рате, ударениял лъе
ва хъвай.*

Школалъул пастIаналда.

Жакъа нижер класс хIалтIана школалъул пастIаналда. Дицаги
ПатIиматициаги хъапустан лъалъана, чIахI бетIана. ЛъикIаб
хъапустIан бижила. (15 рагIи)

РагIаби: хъапустIан.

Падкъай: ахирияб предложение слогазде бикье ва хъвай.

Их.

Ихдал хинал улкабаздаса хIанчи тIад руссuna. Лъималаз хIанчIазе рукъзал гъаруна. (14 рагIи)

РагIаби: russana.

Падкъай: russuna абураб ragIул фонетикияб анализ гъабе.

Риидалил каникулал.

Цалул сон лъугIана. Салим кIиабилеб классалде вахъана. Школальул азбаралда ахIи-хIур къотIана. Байbihъана риидалил каникулал. (14 рагIи)

Падкъай: ахирисеб предложениялъул ragIабазуль ударениял лье ва хъвай.

Цад бана.

Зоб гъугъадана. Пирхана пири. Бана чIахIияб цад. Нухазда хIорал чIана. Нурагъ кIамури лъуна. БацIцIалъана тIабигIат. (15 рагIи)

РагIаби: бацIцIалъана, кIамури.

Падкъай: щиб? щив? щий? щал? абураг суалазе жаваб къолел ragIаби ramIa росе ва хъвай.

Риидал.

Хинаб къо букIана. Асмаги СалихIатги рохьоре ана. Ясазда гIемераб гIурдахIан батана. Гъез гIурдахIан бакIарана. (14 рагIи)

РагIаби: гIурдахIан.

Падкъай: гIурдахIан абураб ragIул фонетикияб анализ гъабе.

Росуль.

Риидал ниж эбел-инсуца росулье щвезарула. Яцаль кIодоэбелалье кумек гъабула. Дун лъималгун васандула. (13 рагIи)

РагIаби: кIодоэбел, эбел-инсуца.

Падкъай: кIодоэбелалье абураб ragIи слогазде бикье ва хъвай.

Дир кIудада.

Дир кIудада вуго гIакъилав чи. Киназдаго гъев хIалимго кIалъала. Ниж кIудадада сверухъе ракIарула. Гъес нижее хIикматал маргъаби рицуна. (18 рагIи)

Падкъай: гIакъилав, хIикматал, хIалимай абураг ragIабазе суалал къе ва хъвай.

ХІанчи нилъер гъудулзаби.

Хіанчи киназулго гъудулзаби руго. Гъез тіагінарула заралиял хіутіал. Цалдохъабаз хіанчи хасало кваназарула. Нильеда тіадаб буго гъезул тіалаб гъабизе. (19 рагіи)

Тіадкъай: [xI] гъаракъ бугел рагіаби рате ва хъвай.

Гвангва.

Муса ун вукіана рохьове. Махигъотіода гъесда батана гвангва. Гъес гвангва ккуна. Мусаца гвангва школалде бачана. (15 рагіи)

Тіадкъай: тіоцебесеб предложениеялда жсанир ругел разъукъал гъаркъал ратіла росун рихъизаре. Масала: [m], ...

Ахикъ.

Нижер ах борхальиялда буго. Гъенир чіахіял гъутіби гіун руго. Ахикъан рихъула гіатіидал авлахъал, росаби, маххул нухал, гіисинал лъарал. (17 рагіи)

Тіадкъай: ахирисеб предложениеялда жсаниб чан рагіи бугебали бихъизабе.

Рохъобе сапар.

Учителаль ниж рохъоре рачана. Гъутібузда гурччинаб тіамах бан букіана. Сверухъе тіогыилал, хъахіал ихдалил тіугъдул ријун ругоан. Ихдал рохъоб кутакалда берцинго букіуна. (14 рагіи)

Тіадкъай: тіоцебесеб предложение батіла босе. Жиб-жиб рагіялъе суал къе ва хъай.

Гъалбаці.

Дир буго таращ. Гъелда ціар буго Гъалбаці. Гъеб хіапдола, дунгун басандула. Киве дун аниги хадуб бекерула. (13 рагіи)

Тіадкъай: лъабабилеб предложениеялда жсанир щиб гъабулеб? абураб суалалъе жаваб къолел рагіаби рате ва хъвай.

Дандерижи.

Май моці щвана. Къо букіана хинааб, роціарааб. Мусаги Салихіги рохъоре ана. Рохъоб борхатаб къуру батана васазда. Гъаз щиб рагіи абуниги, къурдаги бан нахъбуссунаан гъеб. Дандерижи букіана гъеб. (25 рагіи)

Рагіаби: нахъбуссунаан.

Тадкъай: дандерижи, борхатаб абурад *раглаби* слогазде рикъе ва хъвай.

Дагъистан.

Гатидаб ва бечедаб буго нильер Дагъистан. Нильер гъанир руго чахиял рохъал ва рорхатал мугрул. Мугруздасан чвахула бечедал Горал. Гъез лъальала Гатидал авлахъал. (22 рагли.)

Раглаби: авлахъал.

Тадкъай: кинаб? кинал? абулел суалазе жаваблъун *рачъунел* *раглаби* рате ва хъвай.

Магарулльи.

Лъималазда рекъола мугрузул гъава. Гъезие цакъ бокъула цюорораб лъим ва тагамал пихъал. Гъороца ва хланчица берцинал бакънал рачуна. Гуруца гъезие пасихъал кучидул ахула. (22 рагли)

Раглаби: пасихъал.

Тадкъай: тюцебесеб предложенияда жаниб чан *рагли* бугеб?
Ударениял лъе ва хъвай гъеб предложение.

Къасимех.

Роол заман букана. Къасимех щвана. Сордо бецльана. Хланчи жанире russана. Гланкуял ва хелкал къижана. Гачиял ва бачал регана. Цохого къуркъби хутана кечи ахулен. (22 рагли)

Раглаби: russана, къуркъби

Тадкъай: къижана абураб *рагул* фонетикияб разбор гъабе.

Нижер школа.

Нижер рукъ школалда аскюб буго. Школальул рукъзал рорхатал руго. Гордал чахиял руго. Азбар Гатидаб буго. Цебе ах буго. Ниж гъенир халтюла. (21 рагли)

Раглаби:

Тадкъай: текст берцинго цале ва ударениял лъе.

Нижер хъизан.

Къаси ниж киналго рокъоре russуна. Эбелги-эмениг халтиудаса рачъуна. Эбел юкъарула. Эмен хъвадарула. Дунги гъитинай яцгун ясандула. (16 рагли)

Раглаби: russуна, юкъарула.

Тадкъай: ясандула абураб *рагул* фонетикияб разбор гъабе.

2 КЛАСС

Кюдо.

КъотIносан васги ясги унел рукIана. Гъезда цее-цее уней цо кюдоги йикIана. Кюдо цIердаса хъуштIана ва гIодой ккана. Васас векерун кюдо тIаде яхъинаюна. Васасул кюдо ятилилан тана ясалъ. Чияр кюдо йикIун йиго. (30 рагIи).

РагIаби: цее-цее, хъуштIана.

Падкъай: [кI] гъаракъ бугел ragIabi рате ва хъвай.

ТоргIо.

Инсуца Муслимие кIудияб торгIо босана. Гъев торгIогун АхIадихъе ана. Азбаралъур аваданго торгIо хIалел рукIана власал. Кюдоца цIодорлъи гъабеян гъарана гъезда. Амма власаз сан гъабичIo кюдол рагIабазул. ТоргIо гордуда щвана ва кIудияб цIер бекана. Власал кутакалда хIинкъана. Кюдодаса нечон гъел багIарлъана. (40 рагIи)

РагIаби: сан гъабичIo.

Падкъай: текст пасихIго цIале ва ударениял лъе.

Эбелги ясалги.

Эбел юкъарулей йиго. Асмаги Марьямги лъималазул ахикъа рокъоре рачIана. КIудияй яс Аминатица гъезул ретIел тIаса бахъана. ГъитIинал ясал эбелалде аскIоре рекерана. Эбелалъ букъулеб бугеб къагIидаяльухъ лъикI балагъана. (27 рагIи)

РагIаби: лъималазул ахикъ.

Падкъай: хасал цIарал рате, суалал къе ва хъвай.

Гъалбал.

Асиятихъе гъудулзаби рачIана. Столалда тIад стакабиги гъитIинаб чайникIги буго. Асиятица гъалбадерие маxI гъуниаб чай тIуна. Хадур гъел ясикIабигун расандана. КIудияб ясикIо Чакарихъе къуна, гъалал халатай ясикIо Мадинаца йосана. Расандилаго замана хехго ана. (32 рагIи)

Падкъай: тIоцебесеб предложениялда рүзел разыукъал гъаркъал ратIа росе ва риҳыизаре. Масала: [с],...

Нижер кету.

Рогъалил гүж букана. Цоцазе гъургъур бачунел рукана маккал. Нижер катида гъел рихъана. Кин гъенибе гүнтилеб? Гъале ургъана макруялъе кету. Кету харана хюбон тюгъибе. Гъенисан кианциун биччан тана. Маккал роржун ана. Кету бортун бачана ва рокъобехун түрун ана. (38раги)

Рагаби: гъургъур, микки.

Тадкъай: киабилеб предложенияда жаниб чан раги бугеб?
Слогазде бикье ва хъвай.

Хасалихъльи.

Паде щвана меседилаб хасалихъльи. Тюцебесеб газул гъалай биччана мугирул тюгъазде. Ахикъ, хурзабахъ хианчизул кучидул къотана. Гъел гемерисел хинал улкабазде роржун ана. Росдада цебе бугеб мегъ чибоголъана. Рохзор ва ахазукъ гъутбузул тианхал түранго рортана. (30раги)

Рагаби: гъалай биччана.

Тадкъай: хасалихъльи, хианчизул, улкабазде, чибоголъана абурад рагаби слогазде рикье.

ГанкI.

Гъабзакъа түрун ганкI рохьобе ана. Рохьоб ганкИе лъикI букана, амма цакъ хинкъулеб букана гъеб. ГанкИца хинкъи гъечиб бакI балагъулеб букана. Гъеб лъутана рохьил ризаб бакIалде. ГанкИца пикру гъабуна гъениб чизе. Гъанже ганкI сундасаго хинкъулеб букинчи. (35раги)

Рагаби:

Тадкъай: тюцебесеб предложение слогазде бикье ва хъвай.

Рукъалъул хайванал.

Нижер буго киудияб кету. Гъельул берцинаб чигиераб рас буго. Надалдаги гъельул дагъалго хъахал расал руго. Щарги гъелда Нодохъахилан буго.

Азбаралда буго киудияб гъой. Гъелда Аргъутилан ахула. Гъель руки цунула. Нодохъахилан гүнкИкIал ккола. Нижее рокъула нижерго рукъалъул хайванал.

Рагаби: гүнкИкIал.

Тадкъай: щиб? щив? щий? щал? абурад суалазе жаваблыун рагиунел рагаби рате ва хъвай.

Алмас.

Камилие инсуца бачун бачана таращ. Гъелда цар тана Алмас. Алмас Камилиде хехго ругъунльана. Гъевги кидалго таращгун вукIунаан. Алмасги Камилги цоцадаса ратIальулароан. Киве унев вугониги Камилица Алмас цадахъ бачунаан. Гъезул унго-унгоял гъудулзаби лъугъана. (33рагIи)

РагIаби: киса-кибего.

Тладкъай: тлоцебесеб предложениялда жаниса разъарал гъаркъал ратIа росе ва рихъизаре. Масала: [а], ...

Чанахъан.

Цо нухаль хасало тамахаб газу бана. Сверухъльиялда хъахIаб пардав бигъана. Нахъисеб къояль чанахъаби чанаре ана. Херав Расулги Горочги бачун чанаве ине къачана. Расул Горочил лъалкIда хадув унев вукIана. Циндаго Гороч лъалхъана. Расулида гъотIода гъоркъ гланкI бихъана. Гороч хIапдана. ГланкI тIурун ана. (41рагIи)

Тладкъай: кинаб? кинав? кинай? кинал? абурад суалазе жавабльун рагIунел рагIаби рате ва хъвай.

Лъилдай гъал лъалкIал?

Хасало мех букIана. Бакъаниде квач цИкIкIана. Рогъалиль тIеренаб газу бан батана. ХъахIаб газдаца бахчун букIана азбар ва болъаби. ГъитIинай Катяе тира-сверизе бокъана. Гъей азбаралде ячана. БацIцадаб газдада тIад рукIана гисинал лъалкIал. Кинаб хIайваналъдай гъал тарал? Гундулги халатаб, расги хъахIаб, ламадурги кваназе бокъулеб гланкIил рукIана гъел лъалкIал. (46рагIи)

Е. Чарушинидаса.

РагIаби: тира-сверизе, цИкIкIана.

Тладкъай: прилагательноял рате, суалалги къун хъвай.

Газу.

Шорораб гури пуна. ЧегIерал накIкIаз зоб цуна. Радалалде газу бан батана. Киса-кибего дунял хъахIлъун бугоан. Лъимал цакъ рохана.

Цо-цояз хъештIезе чангъал къватIире рачана, цогидал газу речIчIун хазе лъугъана. Гай лазат! Бачана унго-унгояб хасел. (33рагIи)

РагIаби: цо-цояз, унго-унгояб, киса-кибего.

Тладкъай: ахирисеб предложениялда жанир ругел разгуукъал гъаркъал рихъизаре. Масала: [б],...

Школалда лъималазул ёлка.

Цияб сон тладе щвана. Лъималаз школалъул азбаралда гурчинаб ёлка къачана. Ёлкаялда берцинал расанкъаби ран рукана. Лъимал ёлка сверун къурдулел, расандулел, кучидул ахулел рукана. Гъале таргъаги босун Цорол Дадаги щвана гъоболльухъе. Гъес киназего сайгъатал рикъана. (34раги)

Рагаби: Цорол Дада

Тладкъай: гурчинаб абураб разгул фонетикияб анализ гъабе.

Гюрда цер чвана.

Гажаибо берцинаб радал гуж букана. Лъимал расандизе къватире рахъана. Нижеда рагана Гюрда цер чван бугилан. Ниж цакъ рохана. Киналго гурухъе рекерана. Гюрда тлад цер мату гадин кенчелеб букана. Тубараб къояль ниж церда хъештана. Цо буклаб аваданлъиха! (36раги)

Рагаби: хъештана, мату гадин.

Тладкъай: гажаибо, расандизе, рекерана абураб разгабазул рикъун росизе ругелицинал ресал рихъизаре.

Күдияв ахихъан.

Гъитинаб къоялдаса нахъе Мичурин хъулухъалде лъугъана. Жиндиего чед балагъана. Амма жиндирго бокъулеб иш гъесда ключенчо. Мичуриница эркенаб заман ахикъ тламулаан. Гъес гемерал халбихъиял гъаруна.

Къаси-къаси Мичуриница ахихъанлъиялъул тахъал цалулаан. (30раги)

Тладкъай: тюцебесеб разгуль ругел авар алфавиталъул харпал хъвай.

Гечул гъветI.

Росдал ахихъанас Расулие сайгъаталье къуна гъитинаб гъветI. ГъветI чана школалъул ахикъ. Расулица алхинчного хъулухъ гъабулаан гъотлое.

Ана заман. ГъветI гуна күдияб. Недегъго гъороца шуршузаарулаан гъотлое танхал. Бана гъотлоа тюцебесеб Геч. (31раги)

Тадкъай: шуршузарулаан абураб *рагли* бикъун босизе ругелицинал ресал рихъизаре.

Ах гIезабуна.

Рашидил буго кIудияб ва берцинаб мина. Мина сверухъ бижулаан борхатаб хер. Рашидида ракIалде ккана гъутIби чезе. Ихдал гъес чана анцIго гъветI.

Ана санал. ГъутIби гIуна кIудиял. Рашидил ахикъ бижула гъуниаб гIеч, гени, микъир, ахбазан. (33 *рагли*)

Раглиби: микъир.

Тадкъай: гъутIбузда абураб *раггуль* ругел авар алфавитальул *харназул* үларал хъвай.

Мильирщо.

Мильирщо рахъ-рахъалдеги балагъун чIир-чIидана. Гъель жиб бусен гъабизе биччаян гъарулеб букIана.

MaxIмудица чIалоялда кIиго магI къабуна. MaxIмудие цо-кIиго кечIги ахIун, мильирщо босен гъабизе лъугъана. (24 *рагли*)

Раглиби: рахъ-рахъалде, чIир-чIидана, цо-кIиго.

Тадкъай: мильирщо абураб *раггул* фонетикияб разбор гъабе.

ПатIиматил гъветI.

Ахикъ гъитIинааб гъветI баккана. ПатIиматица гъельие хъулухъ гъабуна. Ракъ тамах гъабуна, рак бана, лъялъадана.

Хасало гъветI ПатIиматица квачалдаса цIунана. ПатIиматги гъветIги цадахъ гIуна. Гъанже гъельул гъотIода лъикIаб гIеч бижула. (30 *рагли*)

Раглиби: баккана.

Тадкъай: щиб гъабураб? абураб суалалъе жаваблъун *рачIунел* *раглиби* рате ва хъвай.

Их.

Хинааб их тIаде щвана. Тамахаб гIазу хехго биун лъугIана. Авлахъазда цIияб хер гIурччинлъана. Хинал улкабаздаса батIи-батIиял хIанчи тIад руссунел руго.

Росдал гIадамаз иждалилаб рекъи байбихъана. Лъимал цIакъ рохун руго. Гъел авлахъазда торгIо хIалел, расандулел рукIуна. Гисинал лъимал къватIахъ аваданго рекерахъдилел руго. (39 *рагли*)

Раглиби: батIи-батIиял, рекерахъдилел.

Тадкъай: кинаб? кинав? кинай? кинал? абулел суалазе жаваблъун рагIунел рагIаби рате ва хъвай.

ГъутIби чIолеб къо.

Школалъул ахикье тIолабго школа бахъана. Учительзабигун цадахъ цIалдохъабиги рагIана. Киналго хIалтIуде тIадельана. Цояз гъутIби чIезе гвендал рухъана, цогидаз заз-хъараҳъ бахъун рехана. Бишунго гъитIиназ гамачI бишана. ЧIахIиял лъималаз чIана ахбазаналъул гъутIби. (31 рагIи)

РагIаби: заз-хъараҳъ.

Тадкъай: учительзаби, ахбазаналъул абурад рагIаби рикъун росизе ругелицинал ресал рихъизаре.

Таращ.

Сапариеги Чапариеги цIакъ бокулаан гъитIинаб таращ. Тарщие гъелги кутакалда хириял рукIана. Васаз тарщие рукъ гъабуна. Рукъалда цебе чед, чури ва гъан лъолаан.

Эркенаб заманалда гъез таращ тиризе цадахъ бачунаан. Таращгун васал унаан магъилье, авлахъалде, рохъоре. Таращги васалги цоцадаса ратIалъулароан. (40 рагIи)

РагIаби: чури.

Тадкъай: хасал цIарал рате ва хъвай. Тарщида цIар лъе.

Рии.

Рии тIаде щвана. Росдал лъарал кIодольана. ХIанчIазул бакънал цIилъана. Расальаби багIарал, хъахIилал, хъахIал тIугъдузул цIуна. Найл зузуй къотIуларо. Ахикъ хIалтIул кор боркъуна. КватIичIсто барщула жага ва гъуниаб курак. Ахикъ букиунеб берцинаб маxI! (32 рагIи)

РагIаби: зузуй, кор боркъула.

Тадкъай: кватIичIого абураб рагIул фонетикияб анализ гъабе.

ЧвахунцIад.

БухIараб рии букIана. Лъимал рохъоре кари бакIаризе ана. Циндаго чвахунцIад базе лъугъана. Зоб гъугъадана. пири пирхана. Лъималазда рохъоб хъош батана. Гъел хъошнире руссана.

Цад къотIана. Лъимал рохъил рацIалъиялде рильтъана. Зодиб нур чIана. Лъимал гъелдаса рохана. (33 рагIи)

РагIаби: хъош, рацIалъи, рильтъана, руссана.

Падкъай: кIирекъарал гъаркъал ругел *рагIаби рате*, слогазде рикъе ва хъвай.

Рохъоб лъабго къо.

Клиабилеб классальул цалдохъаби ун рукIана рохьоре. Лъабго къояль гъел тира-сверана. Сордо балеб букIана палаткабазда жаниб. Нужеца киданиги рохъоб сордо баниш?

Радал цудунго тIаде рахъунаан. Цюорраб лъеца гъумер-кверал чурулаан. Къаси цадуда сверухъ гюдор чюлаан. Рицунаан маргъаби, ахIулаан кучIдул. Рохъоб букIараб лазат! (39 рагIи)

РагIаби: палатка, гъумер-кверал.

Падкъай: суалияб ва ахIул ишараби ругел *предложениял рате ва хъвай.*

ГъалбацI.

Къуватаб ва залимаб гъой букIана ГIалил ГъалбацI. Тулакаб гъой букIана ГъалбацI, амма ццидалаб букIинчю. Гъель къварид гъарулароан жиндаса загIипал гъаби. Гъельул тушбаби рукIана бацIал ва цюгъал. Гъезде данде ГъалбацI букIана баҳъараб хъвалчен. (30 рагIи)

РагIаби: къаси-къаси, хIалбихъи.

Падкъай: хасал цIарал *рате ва хъвай.* Жегиги лъабго гъойдул цIар ургъе *ва хъвай.*

Риидал магIарухъ.

Риидал магIарул гъаваялда бащаIъулеб жо букIунеб батиларо. Гъельул берцинлъиги сунцаго хисуларо. МугIуз ретIуна гIурчинаб къатIипа. ГIорал ва лъарал аваданго хъудула.

ГIурчинаб мегъ букIуна ралъадгIадин гъелчелеб. ГъветI-рохъ жидерго бечельиялдаса чIухIула. КъасильизегIан хIанчIазул чIирчириги къотIуларо. Вехъасул лалуялъул сас кибего рагIула. (35 рагIи)

РагIаби: гъветI-рохъ, къатIипа.

Падкъай: тIоцебесеб *предложениялда жаниб чан рагIи бугеб?* Слогазде бикъе *ва хъвай.*

Гъанкъизе дагъаль хутIана.

Лъарал рагIалда гIодов чIун вукIана дун. ГIерекъ гъоркъа гъодорлъун буクун буго. Цо заманалдасан гIерекъ тIун ана. Дун ккана гъварильуде. Дида лъим лъалароан. Гъорлъе тIерхъунев вукIана. КIалдибе лъимги бачIунеб букиана. КIудияв вацасда дун лъадалье тIерхъунев вихъун вуго. Дир вацас дун хвасар гъавуна. (40 рагIи)

РагIаби: гIерекъ, гъодорлъи.

Тладкъай: щиб? щив? щий? щал? бураг суалазе жаваблъун рагIунел рагIаби рате ва хъвай.

Хъазал.

Лъимал гIурдаде расандизе ана. Лъарал рагIалда хер каваналел рукIана хъазал. Гъез цIунулел рукIана жидерго беричал тIанчIи. Лъималазда тIанчIи берцин рихъана. Гъел тIанчIазде аскIоре рекерана. Хъазал лъималазда хадур рекерана. Лъималаз бихъулеб мухъ тана. (32 рагIи)

*Тладкъай: кIиабилеб предложениялъуль чан рагIи бугеб?
Ударениял лъе ва хъвай.*

Колхозалъе кумек.

Кидаго нижер классальул цIалдохъабаз колхозалъе кумек гъабула. ГъутIби лъалъала, рухъула, къачIала. Ахикъ руго багIидул, жагадул, куракул, ахбазаналъул ва гIечул гъутIби. Нижеца пихъ бакIаризеги кумек гъабула. Цояз гъутIбуздаса пихъ бетIула, цогидаз гъеб ящиказухъе бала. Пихъил цIурал ящикал машинаялда сокIкIуна. Ахихъан АхIмадги нижедаса цАкъ разиго вукIуна. (42 рагIи)

РагIаби: сокIкIуна.

Тладкъай: щиб гъабураб? щиб гъабулеб бугеб? абураг суалазе жаваблъун рагIунел рагIаби рате ва хъвай.

Эбелалъул анкъго яс.

Цо эбелалъул йикIанила анкъго яс. Гъей шагъаралде вацасде щвезе ун йикIанила. Анкъидаса эбел тIад юссанила. Жалго эбелалъухъ чIалгIун рукIарааб куц бицине лъугъанила ясал. Анкъабилей ясалъ эбелалдаса мачуял рахъанила. ХIатIал чуризе лъел цIураб хъабаги тIарсги цебе лъунила.

Киналха чIалгIун рукIараал? (40 рагIи)

(В.Сухомлинский сдасан)

РагIаби: юссана

Тладкъай: суалияб предложение бате ва жаваб хъвай.

Кумек гъабуна.

Кутакаб гъури букъана. Харил гаражъалда ца рекъана. Херав хъаравул Маликица ахъи бана. Бишун цере гъенире лъимал щвана. Гъез ца свинабизе жигар бахъана. Хадуб чахъиязулги кумек щвана. Гъалагаб ца свинабуна. Киназго лъималазе баркала къуна. (33рагъи)

Рагъаби: гаражъалда, гъалагаб.

Тладкъай: *Тлоцебесеб хабарияб предложение суалияб предложениялде буссинабе ва хъвай.*

3 КЛАСС

ХанчIана.

БачIана сентябрь моцI. Борхатаб зодисан роржун унел руго чIегIерал накIкIал. Гъединал хасалихъльяльул къояз роржине хIадурльула хIанчIи. Цо-цо хIанчIи церего ана роржун. Роржине къачIарал хIанчIазул сасаль цIун руго рохъил рацIцIалъаби.

Гъале халатаб сапаралъ къватIире рапхъана хъазал. Глагарал хъуцIалги тун роржун ана хIанкъваби. (41 рагIи)

РагIаби: цо-цо, хIанкъваби.

Падкъай: хIанкъва абураб рагIул фонетикияб разбор гъабе.

Рохъор.

Лъар бахъун добехун, кIудияб махилрохъ букиана. Гъалмагъзабигун цадахъ дун гIемер щолаан гъениве. Цакъго жанирегIан ине хIинкъулаан ниж. Гъениб бацI бугилан бицен букиунаан.

Цо нухаль нижер хIукму кканы хIинкъичIого рикIкIадегIан ине. КигIан жанирегIан аниги, бацI нижеда батичIо. Берцинал бакънал рапчунел хIанчIи ратана. (42 рагIи)

РагIаби: рикIкIадегIан.

Падкъай: тIоцебесеб предложениялда жсанир бетIерал членал рате ва рихъизаре.

Чадил кесек.

КIудияй яц Салиматги дунги паркалда тира-сверулел рукIана. ГъутIбуздаса тIогъилал тIанхал гIедегIичIого рортулел рукIана.

Ракъалда бегун чадил кесек бугоан. Гъеб цIадаца биччун букиана. Цо гIаркъалида чIун чаргъеду бугоан. Ниж балагъун чIана. Бортунги бачIун, гозояльуб чедги ккун, гъеду боржун ана. Гъеле чаргъадие квен. Чед киназего кидаго хIажалъула. (45 рагIи)

РагIаби: тира-сверулел, чаргъеду.

Падкъай: кIиабилеб предложениялда жсанир ругел каламалъул бутIаби рихъизаре, суалал кье.

Къункъраби.

Тіаде щвана хасалихъльи. Къункъраби роржун унел рукіана тамашаяб низамалда. Гьел рельльунаан кіиго рахъ халатаб лъабокІоналда. БетІералда букІана гучал куркъбазул къункъра. Гьеб букІун батила къункърабазул цебехъан. Гъаркъазул цокІаллъияль дун хайранлъизавуна. КватІичІого къункърабазул низам бихъудаса тіерхъун ана. Гьел роржун унел рукіана хинал улкабазде. (42раги)

Рагіби: лъабокІон, цокІаллъи.

Падкъай: хасалихъльи, цебехъан, къункърабазул абурад разілабазул гүүчи бихъизабе.

Къерханкъо.

Хасалихъльияль ул бакъул бухіи дагъльана. Гъороца тіогыилал тіанхазул кіудиял гохіал гъаруна.. Сверухъльиялдаго гіодонакікі лъуна. Авлахъазда сихікъотіи тібитІана. Гисинаб ціад бана. ГіатІидал росдал къватІал чөрого хутІана.

Риччарал гіанкүял борхатаб царал кіал щолареб мокъиде рахана. Квачараб кето хинаб печалда гъоркъ бегана. Эмен ціулал гъудал рикікіне лъугъана. Бизарлъарай кіодоца мерго кодобе босана. (48раги)

Рагіби: гіодонакікі, мерго, мокъиде.

Падкъай: кіиабилемб абзацалъул тіоцебесеб предложенияль ул синтаксисияб разбор гъабе.

Мокъокъ.

Инсуца дие бачІана квarkи бекараб мокъокъ. Дицаги эбелальги гъель ул квarkи сахльизабуна. Мокъокъица цере лъурал мугъал кваналаан. Рокъоб тира-сверизе гіамал гъабуна гъель. Их бачІинегІан мокъокъ нижер рокъоб букІана. Цо ихдалил къояль эбелаль гъеб къватІибе биччана. Гіемераб заманаяль мокъокъ нижер минаялда тіад сверана. Гъедин къольникі гъабуна мокъокъица нижергун. (44раги)

Рагіби: тира-сверизе, къольникі гъабуна.

Падкъай: щиб? щал? абулел суалазе жаваблъун рачІунел предметиял ціарал рате ва хъвай.

Гванга.

Накікіирохъоб канал берцинааб маxІ букІуна. Ниж риidal гіемер унаан рохъоре. Цо гъениб букІунеб берцинлъи!

Цо залимаб накIкIигъотIол Гаркъалабазда расандилел рукIана гвангваби. КерчхIеренаб рачIальул цо гвангва букIана гъезухъ хал гъабун чIун.

Гъале гъеб жиндирго рукIиса къватIибе бахъана. Гъебги басандизе жубана. Цо Гаркъалидаса цойгиялде бигъаго кIанцIана. Гъайбатаб ихдалил бакъалдаса рохун ругин кcolaан гвангаби. (50 ragIi)

РагIаби: накIкIигъветI, керчхIеренаб.

Падкъай: кинаб? абураб суалалъе жаваблъун рачIунел прилагательноял рате ва хъвай.

Вараниги гIункIкIги.

Цо нухаль авлахъалда гIункIкIги вараниги данделъун руго. ГIонкIкIоца варани ахIун буго гъоболльухъе. Вараниялъе билъльине бокъун гъечIо. ГIонкIкIоца хIалица бачун буго варани. Щун руго гIонкIкIол каратI бугеб бакIалде. Гъеб лъугъун буго жиндирго картIинибе варани цIазе. КигIан цIаниги вараниялда кIун гъечIо гIонкIкIол картIинибе лъугъине. (46 ragIi)

РагIаби: гIункIкI, билъльине.

Падкъай: гIункIкI абураб ragIi тексталда кина-кинал падежазда хIалтIизабун бугебали хъвай ва бихъизабе.

Аргъут.

Дир буго гъалараб таращ. Дунги таращги гъудулзаби руго. Гъеб басандула, хIапдола, хадуб бекерахъдула. Щодораб гъой буго Аргъут. Дир гъудулзабазеги гъеб цIакъ бокъула. Дун Аргъутидаса вахчула. Гъель дун хехго валагъула. Ватараб мехаль бохула, хIапдола. Дун школалдаса вуссинегIан чIалгIун холеб батула гъеб. (40 ragIi)

А. ХIамзатовасдаса.

РагIаби: бекерахъдула, вуссинегIан.

Падкъай: глаголал ратIа росун хъвай, суалал къе, заманаби рихъизаре.

Ахикъ.

Щобдаса хасалил бакъ баккана. РоцIараб къо бачIана. Нижер хъизан ахикье ана. Инсуцаги дицаги гъабу ракъуль лъуна. Пихъил гъутIби кIурана. Эбелаль данде гъаруна кIураал гаркъалаби ва тламах. Хадуб нижеца тIолабго ах лъальана. Цо кIудияб генул гъотIокъ ниж кваназе гIодор чIана. Дие бокъула ахикъ халтIизе. (45рагIи)

РагIаби: гъабу, гаркъалаби.

Падкъай: предметиял үIарал ратIа росун хъвай, суалал къе, жинс бихъизабе.

ЦидутIинчI.

Хасалил халатал сардал рукIана. Газул чIахIиял хулаби ракъалде рортулел рукIана. Жидерго рукIинир гъуниаб макъида къижун рукIана циял. Циндаго дуниял хинльана. Гвангъарал бакъул чIораз рорчIизаруна гъел.

Гъале бусадаса къватIибе кIанцIун бачIана цидутIинчI. Гъеб тириго газдада бекерахъдана, цIорода хъештIана. ЦидутIинчI цакъ разиго букIана. Гъале гъеб лъарал рагIалде ана. Жиндирго квачIаль лъим чвалхезабуна. БукIараб аваданаб къо! (53 рагIи)

РагIаби: чвалхезабуна, рукIинир.

Падкъай: бекерахъдана абураб рагIул фонетикияб разбор гъабе.

Унго-унгояв гъудул.

Гъеб букIана хасало. РукIкIараб мехаль рокъоре рачIунел рукIана XIасанги Гумарги.

Тохльукъего пуна кутакаб газугун гъури. XIасан гIодов ккана. Гъесда тIаде вахъине кIвечно. Гумарица гъев ваччун вачана кIиго километраяль. Гъесул бох бекун батана. XIасанил эбел-инсуца Гумарие баркала къуна. Гумар унго-унгояв гъудул вукIун вуго. (44 рагIи)

РагIаби: унго-унгояв.

Падкъай: щиб гъабураb? абулеб суалалъе жавабльун бачIунеб лъабго глагол бате ва хъвай.